SN 2250-169X

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education For All Subjects

VISION
RESEARCH REVIEW

CHIEF EDITOR

DR. BALAJI KAMBLE

Issue : XVII, Vol. I
VISION RESEARCH REVIEW
IMPACT FACTOR 6.014
ISSN 2250-169X
June 2019 To Nov. 2019

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	Rural Transformation in 12th Plan **Dr. Rita Deshmukh**	1
2	Banking Reforms Since 1991 **Dr. D. K. Rathod**	8
3	Recent Initiatives in Agriculture Sector **Dr. Balaji G. Kamble**	13
4	Development of Standardized Education Package About Functional Foods And Health **Dr. Anil Patil**	20
5	Studies on Fish Diversity of Kunsawali Tank **A. M. Kale**	29
6	माधवी नाटक में चित्रित नारी चेतना **डॉ. अर्जुन कसबे**	31
7	म्हणीतून घडणारे सांस्कृतिक जीवनदर्शन **माधुरी भटकर**	37
8	यमुना पर्यटन या कादंबरीतील श्रध्देचा अभ्यास **बालाजी गणपतराव भंडारे**	41
9	भारतीय परराष्ट्र धोरणाची मूलतत्वे **डॉ. कोनेरु बाबन्ना डुमलवाड**	45
10	प्राचीन गणसुरक्षाचे बुध्दविचार व सद्यस्थितीतील उपयोगीता **सुर्यकांत रमेश बुवा**	51

ISSN 2229-4306

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

UNIVERSAL
RESEARCH ANALYSIS

EDITOR IN CHIEF
Dr. BALAJI KAMBLE

Issue : XVII, Vol. I
UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS
IMPACT FACTOR 5.35
ISSN 2229-4406
Sept. 2018 To Feb. 2019

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Kingsley Amis's Lucky Jim as a Classic Comic novel **Ranjana Kantilal Purane**	1
2	A Biblometric Study of the Doctoral Dissertations in the Subject of Marathi **Nilesh Raut**	10
3	Comparative Study of Selected Physical Fitness Variables between the Basketball and Netball State Level Players **Sagar Dandade**	22
4	Dynamics of Federalism in India and Its Challenges **Chandrakant More**	27
5	रविन्द्रनाथ के नाटको में व्याप्त अध्यात्म जीवन : एक परिशलन **डॉ. राजाभाऊ पवार**	34
6	भारतीय अर्थव्यवस्थे समोरील आव्हाने **पांडुरंग हुडेकर**	37
7	जागतितकिकरण आणि मराठी भाषा **बालाजी गणपतराव भंडारे**	41
8	भाषाविज्ञान व भाषाविकास **मुनेश्वर जमईवार**	45
9	स्थानिक प्रशासन आणि ग्रामीण विकास **कोनेरु बावन्ना डुमलवाड**	53
10	सामाजिक व आर्थिक विकासामध्ये शासनाची भूमिका **लक्ष्मण फुलचंद शिराळे**	61

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
आणि
किसान शिक्षण प्रसारक मंडळ संचलित
शिवाजी महाविद्यालय उदगीर, जि.लातूर (महाराष्ट्र)
(नॅक पुनर्मूल्यांकन बी++)
एक दिवसीय राष्ट्रीय आभासी परिषद

जागतिकीकरण आणि मराठी साहित्य

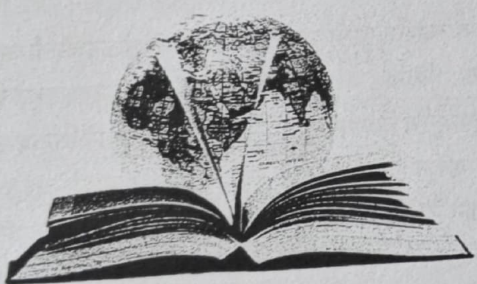

सह संपादक
डॉ. नरसिंग कदम
प्रा. देविदास गायकवाड

संपादक
डॉ. सुरेश शिंदे

जागतिकीकरण ही एक आर्थिक विषयाशी संबंधित संकल्पना आहे. अभ्यासकांनी देखील जागतिकीकरणाला जगाच्या अर्थव्यवस्थेबरोबर जोडून तशीच मांडणी केलेली आहे. परंतु या संकल्पनेची व्याप्ती पाहता जागतिकीकरण हा मानवी जीवनाच्या उत्क्रांतीच्या व्यवस्थेतला एक अत्यंत महत्त्वाचा टप्पा आहे हे ध्यानात घ्यावे लागेल. अर्थात मानवी जीवनाच्या संपूर्ण वहिवाटीला कलाटणी देणारी ही एक संकल्पना आहे. म्हणूनच ती मानवी उत्क्रांतीतील टप्पा ठरते. भारतात नव्वदच्या दशकात जागतिकीकरणाला सुरूवात झाली. नव्हे तर ती करणे भारतासाठी अनिवार्य होते. त्याची कारणे ही तशीच अतिशय गमतीशीर आहेत. विकसनशीलतेच्या दिशेने वाटचाल करू पाहणाऱ्या भारत देशात सत्तरच्या दशकात औद्योगीकरणाने शिरकाव केला. औद्योगीकरण ही विकसनशीलतेसाठी साध्या शब्दात सांगावयाचे तर भारताची अर्थव्यवस्था ज्या शेतीवर आधारित होती त्या शेतीच्या उत्पादन वाढीसाठी स्वीकारलेला हा एक महत्त्वाचा पर्याय होता. औद्योगीकरणामुळे शेतीतून अधिक उत्पादन काढून देशाला स्थिरस्थावर करताना विकसीत अर्थव्यवस्थेच्या दिशेने वाटचाल करता येईल, असा एक आशावाद यामागे होता. आणि म्हणूनच भारताने औद्योगीकरणाचे धोरण स्वीकारले. परिणामी कृषी क्षेत्रात प्रचंड मोठी खळबळ उडाली. परंतु या घटनेचा पुढे जागतिकीकरणाच्या काळात जो प्रभाव पडला आहे त्यासाठी हा उल्लेख महत्त्वाचा ठरतो.

म्हणूनच डॉ.सुरेश शिंदे यांनी जागतिकीकरण आणि मराठी साहित्य हा संपादित केलेला ग्रंथ या क्षेत्रात संशोधन करू इच्छिणाऱ्या अभ्यासकांसाठी आणि प्रत्यक्ष साहित्य निर्मिती करू पाहणाऱ्या सर्जनशील कलावंतासाठी मार्गदर्शक ठरावा, असाच आहे.

डॉ. साहेब खंदारे
५०, शिवराम नगर,
परभणी.

ISBN 978-93-91689-06-3

अरुणा प्रकाशन, लातूर
१०३, ऑफकर कॉम्प्लेक्स - अ, खाडेकर स्टॉप, औसा रोड,
लातूर - ४१३५१२ मो. ९४२१४८६९३५

(१९) जागतिकीकरण आणि आधुनिक मराठी कविता
- डॉ.निलेश एकनाथराव लोंढे — १८० ते

(२०) जागतिकीकरण आणि लग्नविधीची लोकगाणी
- डॉ.कांत जाधव — १८९ ते

(२१) जागतिकीकरण आणि द. ता. भोसले यांचे साहित्य
- डॉ.शिवाजी बाबुराव परळे — २०१ ते

(२२) जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण कादंबरी
- डॉ.अनिता काशीनाथ सोनवणे — २०७ ते

(२३) जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण कविता
- डॉ.यादव सूर्यवंशी — २१२ ते

(२४) जागतिकीकरण आणि महेंद्र कदम यांची 'तणस' कादंबरी
- डॉ.गणपती जोतीबा मोरे — २१८ ते २

(२५) जागतिकीकरण आणि आदिवासी साहित्यापुढील आव्हाने
- डॉ.कुंदा बाळासाहेब कवडे — २२३ ते २

(२६) जागतिकीकरणाचा स्त्री लोकगीतावरील प्रभाव
- डॉ.बालाजी परबतराव खराबे — २२८ ते २

(२७) जागतिकीकरण आणि जनसंपर्क माध्यमे
- प्रा. बालाजी गणपतराव भंडारे — २३७ ते २

(२८) जागतिकीकरण आणि आंबेडकरी कविता
- डॉ.विलास अण्णाराव गाजरे — २४४ ते २

(२९) बारोमास - जागतिकीकरणामुळे बदललेले ग्रामीण जीवन
- प्रा.होनवडजकर शिवमूर्ती — २५१ ते २५

(३०) जागतिकीकरण आणि इंद्रजित भालेरावांची कविता
- डॉ. नामदेव सोडगीर — २५४ ते २५

(३१) जागतिकीकरण आणि महानगरीय कविता
- प्रा.संजीवकुमार श्रीमंतराव माने — २६० ते २६३

(३२) मराठी ग्रामीण कवितेवर पडलेला जागतिकीकरणाचा प्रभाव
- प्रा.एस.एस. कांबळे — २६४ ते २६९

(३३) जागतिकीकरणात मराठी भाषा : चिंता आणि चिंतन
- अजित जाधव — २७० ते २७३

(३४) जागतिकीकरण आणि आदिवासी लोकगीते
- शारदा किशन धामणगांवकर — २७४ ते २७८

(३५) मराठी भाषा व जागतिकीकरण
- राजा तुळशीराम कांबळे — २७९ ते २८२

(३६) जागतिकीकरण आणि वर्तमानकालीन आंबेडकरी कविता
- भरतकुमार शिवाजीराव गायकवाड — २८३ ते २९२

(३७) जागतिकीकरणाचा मराठी प्रवासवर्णनावरील प्रभाव
- अरविंद बिरादार — २९३ ते २९७

(३८) जागतिकीकरण आणि अरूण काळे यांची कविता :
विशेष संदर्भ 'नंतर आलेले लोक'
- प्रा.देविदास गायकवाड — २९८ ते ३०५

(३९) जागतिकीकरण आणि मराठी साहित्य
- डॉ.दुर्गादास चौधरी — ३०६ ते ३११

(४०) जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा
- डॉ.वनमाला लोंढे — ३१२ ते ३१७

(४१) जागतिकीकरणानंतरच्या मराठी कवितेतील प्रतिमांचा अभ्यास
- डॉ.गोविंद काळे — ३१८ ते ३२६

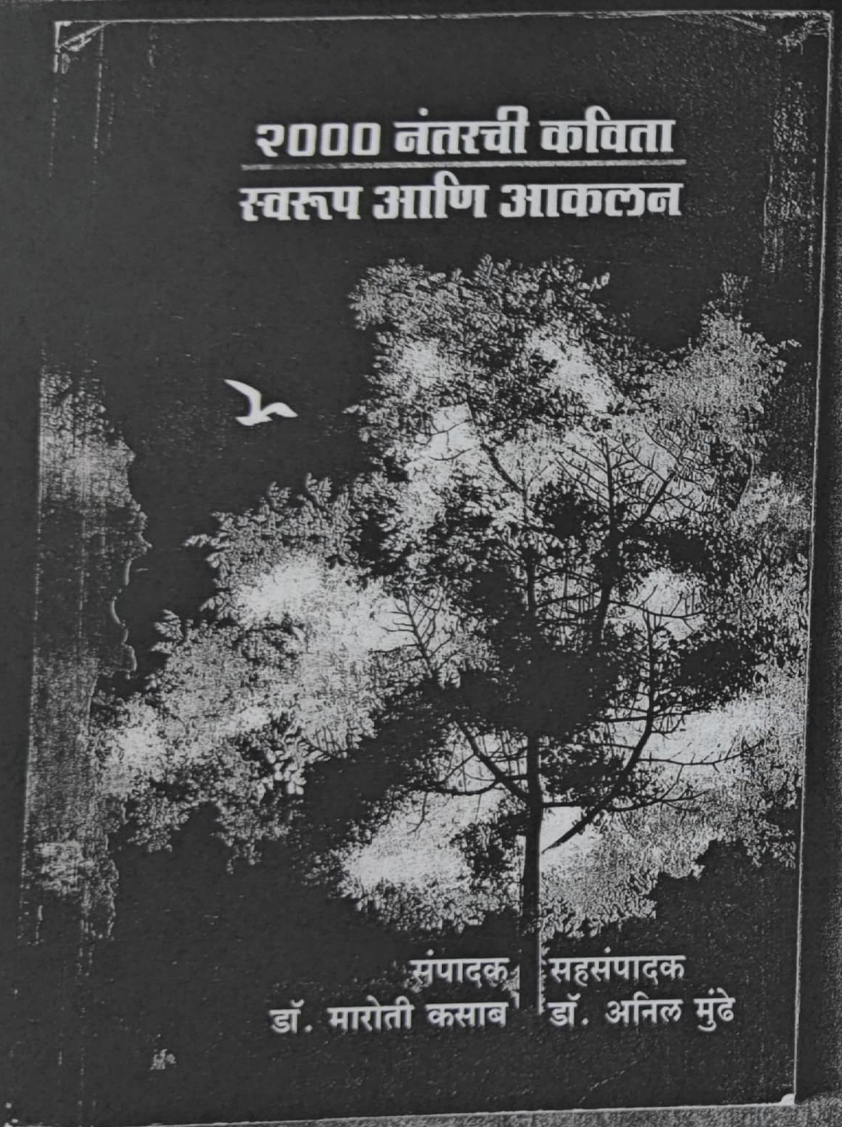

'२००० नंतरची कविता : स्वरूप आणि आकलन' हे डॉ.मारोती कसाब व डॉ. अनिल मुंढे यांनी केलेले संपादन म्हणजे उत्तम असा संदर्भग्रंथ. अहमदपूर येथील महात्मा फुले महाविद्यालयाच्या वतीने प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रकाशित होत असलेला हा ग्रंथ म्हणजे समकालीन मराठी कवितेचा सर्वांगाने घेतलेला वेध आहे. तथापि समकालीन काव्यसमीक्षा प्रांतातील महत्त्वाचे दस्ताऐवजीकरण असेही आपण म्हणू शकतो. या ग्रंथातील लेखांमधून कृषक समाजजीवन, स्त्रिया, जागतिकीकरण, गावगाडा, उपेक्षित–वंचित समूहाचा उद्गार, मानवी जीवननिष्ठा, नीतीमूल्ये हरवलेला समाज, तुटत चाललेला संवाद, स्वार्थांध वृत्तीशी संघर्ष, मध्यमवर्गीयांची संवेदनशून्यता, आधुनिकतेची प्रतिमा–प्रतीके–चिन्हे यांची व्यामिश्रता,वैविध्य दिसून येते. ही व्यामिश्रता वास्तवदर्शी आहे. त्यात समकालाचे बोलके प्रतिबिंब स्पष्ट दिसते. या लेखांतून एकूणच मराठी कवितेतील स्थित्यंतरे अधोरेखित होतात. एकंदर 'कविता हे भावना,कल्पना मांडण्याचे माध्यम असतेच; पण विषमतेविरोधात बंड पेरणारे, वास्तव रेखाटणारे, विवेक जागृत करणारे एक सशक्त माध्यमही असते.' हे २००० नंतरच्या काव्यलेखनाबाबत म्हणावे लागेल.

कारण–

'कविता केवळ नाही गाणे
कविता केवळ नाही लिहिणे
कविता असते कालपटावर
जगणे आपुले कोरीत जाणे!

'मराठी साहित्य समीक्षेच्या प्रांतातला महत्त्वाचा दस्तावेज वाचकांच्या हाती दिल्याबद्दल संपादकांचे हार्दिक अभिनंदन आणि पुढील यशस्वी वाटचालीसाठी खूप खूप शुभेच्छा..!

–डॉ. प्रतिभा जाधव

(समीक्षक,साहित्यिक, स्तंभलेखिका, वक्ता, एकपात्री कलाकार)
लासलगाव जि. नाशिक

SIDDHI
PUBLISHING HOUSE
(National Publication)
Nanded, Maharashtra (India)
website : www.wiidrj.com

9 788195 397648

१५.	कृषी कृषक जीवन वेदना- "भोग सरू दे उन्हाचा"	डॉ. सुभाष सदाशिव पुलावळे	१२२
१६.	२००० नंतरच्या शेतक-यांचे जीवन चित्रण : विशेष संदर्भ 'कुणब्याच्या पोरा'	डॉ. बालाजी विठ्ठलराव डिगोळे	१३०
१७.	'बोलावें ते आम्ही': ग्रामीण जीवनाची गाथा	डॉ. मारोती बालासाहेब भोसले	१४०
१८.	'शिंपल्यातील मोती' : प्रबोधनाचा जागर घालणारी कविता	डॉ. मारोती कसाब	१४९
१९.	जागतिकीकरण आणि २००० नंतरची दलित कविता	डॉ. सूर्यकांत हरिश्चंद्र गिते	१५५
२०.	२००० नंतरच्या कवितेतील वास्तव दर्शन	डॉ. श्रीराम मारोतराव कऱ्हाळे	१६४
२१.	नातीगोती सांभाळत सुगीचे दान देणारी कविता : "सुगीभरल्या शेतातून"	शरद ठाकर डॉ. अशोक पाठक	१६८
२२.	उपेक्षितांच्या वेदनेचा आशावादी हुंकार - मारोती कसाबांची कविता	डॉ. प्रल्हाद भोपे	१७४
२३.	२००० नंतरच्या कवितेतील प्रतिमा विशेष संदर्भ श्रीकांत देशमुख यांची कविता	डॉ. शिवसांब कापसे	१८२
२४.	कविता महाजनांच्या 'मृगजळातील मासा' या काव्यसंग्रहातील प्रतिमा	वीणा गुलदेवकर	१८७
२५.	मराठवाड्यातील मराठी ग्रामीण कवितेतील अभिव्यक्ती	साईप्रसाद मधुकर पंडीत	१९३
२६.	२००० नंतरच्या आदिवासी कवितेतील एकलव्य	ज्ञानेश्वर नगाजी भडंगे	१९९
२७.	२००० नंतरचे साहित्य : कलाकृतीच्या अनुषंगाने	प्रा. बालाजी जी. गायकवाड	२०५
२८.	वसंत बहाराची अपेक्षा असलेला काव्यसंग्रह : बिकॉज वसंत इज कमिंग सून	डॉ. राजकुमार किशनराव यल्लावाड	२११
२९.	२००० नंतरच्या काव्यातील मिथक संकल्पना	आश्लेषा सचिन कुंभार	२१९
३०.	दोन हजार नंतरच्या सामाजिक कवितेचे स्वरूप	संतोष मारोती चमकुरे	२२८
३१.	२००० नंतरच्या कष्टप्रद शेतकरी समूह जीवनाचा वेध घेणारी कविता: हिसाळा	बाळासाहेब निवृत्ती कराड	२३२
३२.	२००० नंतरची मराठी बालकविता : मराठवाड्यातील बालकवितेच्या संदर्भात	डॉ. गजानन अनंता देवकर	२३९
३३.	मेलं नाही अजून आभाळ : शेतकऱ्यांना जगण्याचे बळ देणारी प्रेरक कविता	डॉ. विजयकुमार शिवदास ढोले	२४७
३४.	इंद्रजित भालेरावांच्या 'टाहो' काव्य संग्रहातील शेतकऱ्यांचे आक्रंदन	डॉ. दादाराव गुंडरे	२५४
३५.	२००० नंतरची आदिवासी कविता	शोभा विठ्ठल सरकुंडे	२६४
३६.	शिवारातलं पाणी काव्यसंग्रहातील शेतकऱ्यांचे जीवन चित्रण करणाऱ्या कविता	अशोक हणमंतराव पाटील आडलूरकर	२७०
३७.	शेतकऱ्यांच्या जीवनात प्रकाश पेरणारा : कुळवाडी अभंग	प्रा. प्रमोद भ. इंगोले	२७८
३८.	२००० नंतरच्या विद्रोही कवितेतील सामाजिक जाणिवा (विशेष संदर्भ : मारोती कसाब यांची कविता)	भरत शिवाजीराव गायकवाड	२८५
३९.	समकालीन अस्वस्थ वर्तमानाचा अचूक वेध घेणारी कविता: 'माझ्या वर्तमानाची नोंद'	प्रा. बालाजी गणपतराव भंडारे	२९२
४०.	माणसाला अंतर्मुख करणारी कविता: कोरा कागद निळी शाई	प्रा. ज्ञानेश्वर गायकवाड	३०१
४१.	२००० नंतरच्या आंबेडकरवादी कवितेची वाटचाल	धनंजय पांडुरंग सोनकांबळे	३१०
४२.	२००० नंतरच्या मराठी कवितेतील दलित जाणिवा	प्रा. डॉ. अनिल मुंढे	३१४

MAH/NAN/10936/2015
ISSN : 2454-7905
SJIF 2021 - Impact Factor: 7.479

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

(A Peer Reviewed)

Year - 8. Vol.I, Spcial Issue-LXXIII, 16 Nov. 2022

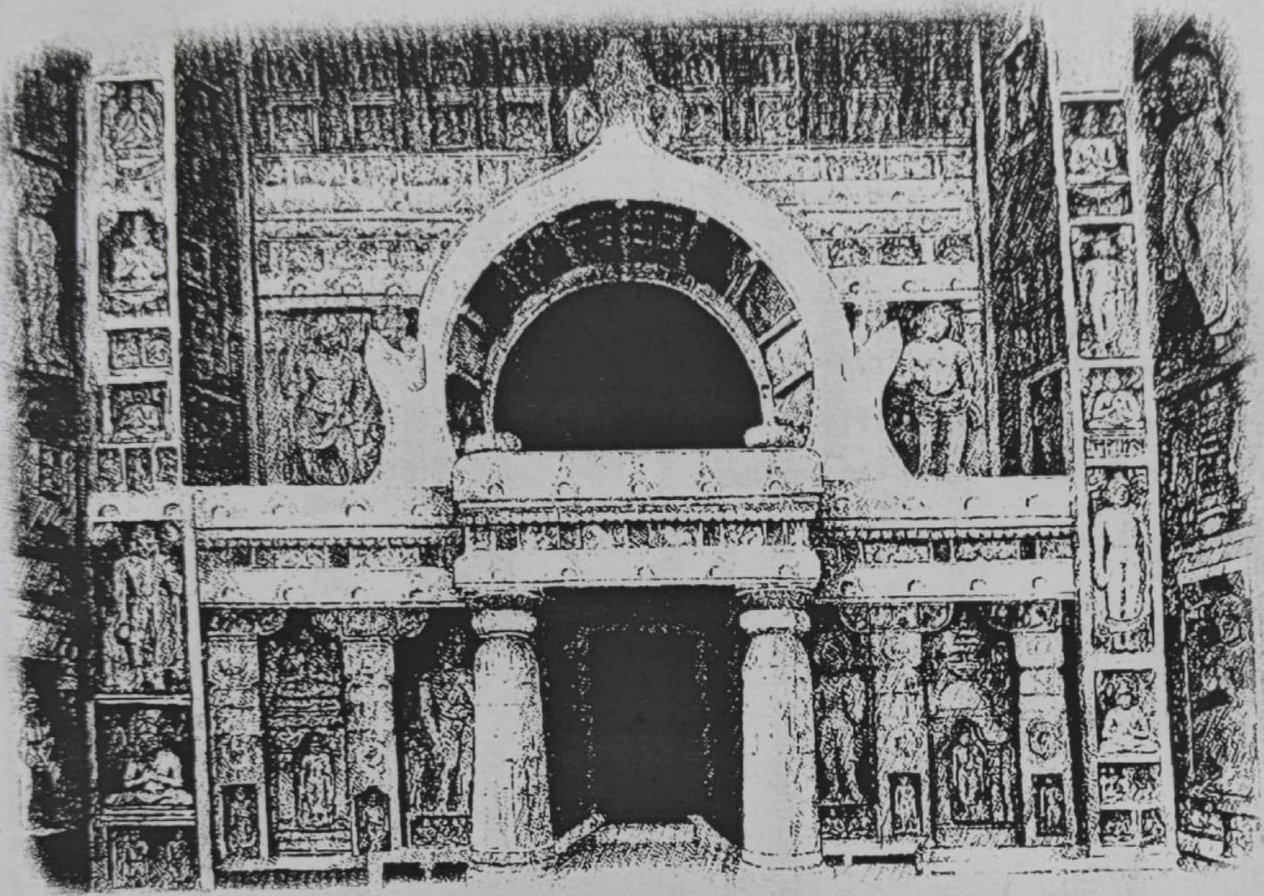

तथागत बुध्द की विचारप्रणाली और वर्तमान स्थिति

The Thought System of Buddha and Current State of Affairs

मुख्यसंपादक
प्राचार्य डॉ. दिपक बल्लेवार

संपादक
डॉ. एस. आर. बुवा

सहसंपादक
डॉ. गोविंद के. शिळे

37.	बुद्धकालीन सहा तत्त्ववेत्त्यांचे तत्त्वज्ञान आणि बुद्ध विचारधारा	निता सुदेश जाधव प्रा. डॉ. कमलाकर कांबळे	142
38.	बुद्ध तत्त्वज्ञानातील प्रतित्यसमुत्पाद सिद्धांताचे महत्त्व	सुरेखा प्रल्हादराव तायडे प्रा. डॉ. भाऊसाहेब कुऱ्हाडे	146
39.	बुद्धकालीन स्त्रीयांच्या सामाजिक स्थितीचा वर्तमानाशी संबंध	शितल बबन वंजारे प्रा. डॉ. भाऊसाहेब कुऱ्हाडे	149
40.	बुद्धकालीन तात्त्विक उपदेश आणि वर्तमान उपदेश	करूणा आबासाहेब वेडेकर प्रा. डॉ. भिक्खू एम. सत्यपाल स्थवीर	152
41.	बुद्धकालीन संगीत स्थिती और वर्तमान स्थिती	डॉ. पल्लवी प्र. कुलकर्णी	155
42.	प्राचीन कालीन रोग और उनपर उपाय	नितिन भिमराव भालेराव प्रा. डॉ. भाऊसाहेब कुऱ्हाडे	159
43.	*बौद्धकालीन शिक्षा पद्धति और वर्तमान शिक्षा पद्धति*	Dr. Rameshwar jadhav	164
44.	बुद्धकालीन सामाजिक स्थिती	डॉ. बुवा एस. आर.	167
45.	भारतीय संविधान और बुद्धका तत्वदर्शन	डॉ. कोनेरू डूम्मलवाड	170
46.	बुद्धकालीन शिक्षण पद्धती और वर्तमान स्थिती	डॉ. गोविंद केरबा शिळे	172
47.	वर्तमान दौर में बुद्ध की प्रासंगिकता	डॉ. रावसाहेब पिराजी इंगळे	177
48.	तथागत बुद्ध आणि संत तुकाराम यांचा शांती संदेश	सहा. प्रा. बालाजी भंडारे	179

MAH/NAN/10936/2015
ISSN :2454-7905
SJF 2023 Impact Factor : 8.024

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

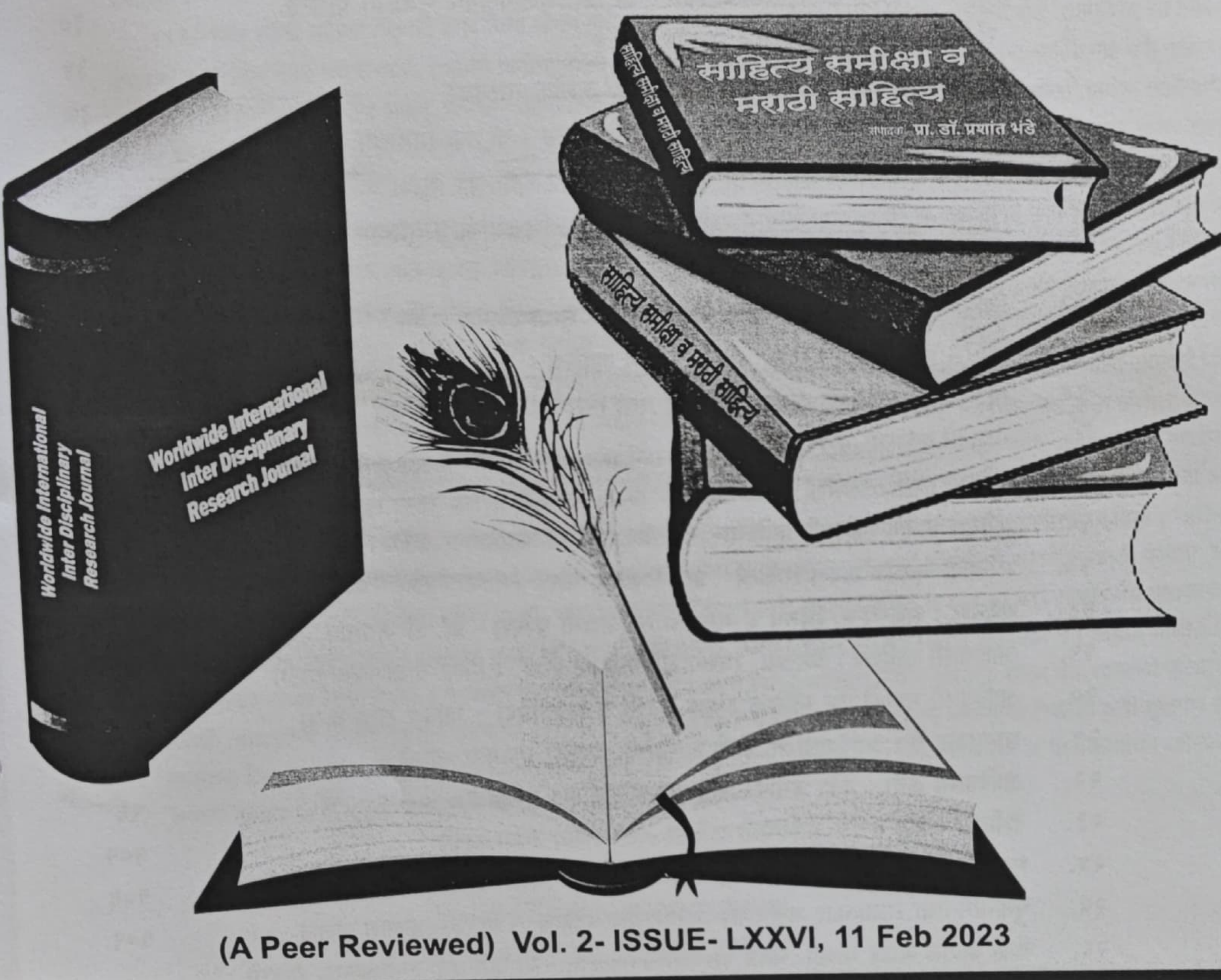

(A Peer Reviewed) Vol. 2- ISSUE- LXXVI, 11 Feb 2023

साहित्य समीक्षा व मराठी साहित्य

संपादक - प्रा. डॉ. प्रशांत भंडे

अनुक्रमणिका

१. साहित्य समीक्षा व मराठी साहित्य - डॉ. नम्रता बागडे

२. समीक्षा संकल्पना आणि स्वरुप - संगीता सोमवंशी

३. साहित्य समीक्षा : संकल्पना व प्रकार - राजीव के.आरके.

४. साहित्य मानससंबंधांचा व्यूह सिद्ध करणारी समीक्षा - डॉ. अंकुशकुमार चव्हाण

५. मराठी साहित्यातील मार्क्सवादी संकल्पना - प्रा. मारोती गोविंदराव गायकवाड

६. मराठी समीक्षेत समीक्षकांचे योगदान - प्रा. डॉ. संजीवकुमार सूर्यकांत पांचाळ

७. समीक्षा प्रक्रिया - डॉ. अक्षय किशोर घोरपडे

८. मराठीतील मार्क्सवादी साहित्य विचार - डॉ.अशोक नारनवरे

९. एकविसाव्या शतकातील स्त्री समीक्षकांचे योगदान - प्रा.उषा सिताराम पाटील

१०. १९७० च्या दशकातील दलित स्वकथनाचे स्वरूप - प्रा. डॉ. सुरेश व्यंकटराव कदम

११. 'दलित साहित्या'च्या नामांतरामागील प्रयोजने आणि त्याची प्रस्तुतता
- डॉ. अश्विनी आत्माराम तोरणे

१२. 'ग्रामीण साहित्य : संकल्पना व स्वरूप' - प्रा. सुरेश लक्ष्मण नजन ५

१३. विविध वाङ्मय प्रवाहाचे विवेचन : ग्रामीण साहित्य - गीता किसन इंगळे ५६

१४. ना. धों. महानोराच्या कवितेतील कृषि तथा निसर्गप्रतिमांचे अनेकविध रुप ६१
- प्रा.डॉ.बालाजी गणपतराव भंडारे

१५. स्त्रीवाद - डॉ. उज्ज्वला यशवंत सामंत ६६

१६. स्त्रीवाद आणि स्त्रीवादी साहित्य - सौ. माया नितिन पठाडे ७०

१७. स्त्रीवादी चळवळ आणि साहित्य - प्रा. उज्ज्वला भोर ७४

१८. स्त्रीवाद : संकल्पना, स्वरुप व भारतीय स्त्रीवादाची परंपरा - प्रा. डॉ जगताप यु. एस. ७७

१९. आदिवासी साहित्य : व्याख्या, स्वरुप व संकल्पना - डॉ. शर्मिला बाळासाहेब घाटगे ८२

२०. आदिवासी मावचीतील मौखिक संवाद (म्हणी व वाक्प्रचार) - गावित लता कथ्थू ८५

२१. सातपुड्यातील आदिवासी तडवीची लग्नगीते - मुकेश एकनाथ सावळे ८८

२२. आदिवासी कवी : देवेंद्र वसावे - डॉ. सुभाष सदाशिव पुलावळे ९२

२३. देशीवाद आणि मराठी आदिवासी कविता - डॉ. संजय रमेश मेस्त्री ९६

२४. मुस्लीम मराठी साहित्य चळवळ एक शोध - प्रा. डॉ. युवराज देवबा भामरे १०१

२५. पुनर्निर्मितीचा साक्षात्कार घडविणारे 'काव्यातील पांडित्य' - प्रा. डॉ. कैलास सलादे १०६

२६. कवी अजय कांडर यांच्या 'बाया पाण्याशीच बोलतात' या कवितेची समीक्षात्मक मांडणी १०९
- सहा. प्रा. सौ संजीवनी सुरेश पाटील

२७. माणूस असण्याच्या नोंदी : व्यवस्थेला प्रश्न विचारणारी कविता - शरद ठाकर ११२

२८. बहिणाबाई चौधरी यांच्या कवितेतील ग्रामीण स्त्री जीवन - प्रा. डॉ. मदकुंटे पी.एम. ११८ १२०

ISSN No 2347-7075
Impact Factor- 7.328
Volume-4 Issue-25

INTERNATIONAL JOURNAL of ADVANCE and APPLIED RESEARCH

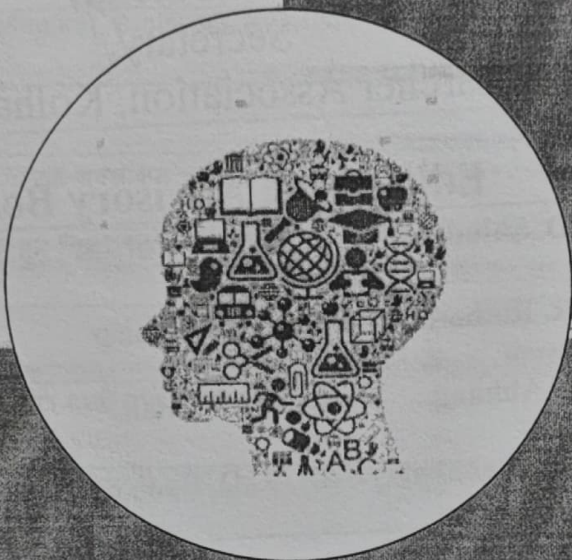

Publisher: P. R. Talekar
Secretary,
Young Researcher Association
Kolhapur(M.S), India

Young Researcher Association

International Journal of Advance and Applied Research (IJAAR)
Peer Reviewed Bi-Monthly
ISSN – 2347-7075
Impact Factor –7.328
Vol.4 Issue-25 July-Aug 2023

CONTENTS

Sr No	Paper Title	Page No.
1	विषमुक्त शेती करणे काळाची – गरज **सदानंद दयानंद गायकवाड, डॉ राजेश्वर बी. कोटलवर**	1-4
2	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षणविषयक दृष्टीकोन **प्रा.पेंडभाजे प्रियंका भाऊसाहेब, कु.भगत गायत्री अरुण, कसबे वैभव दादा**	5-8
3	महाराष्ट्र विधानसभेतील मुस्लिम नेतृत्वाचा राजकीय अभ्यास : विशेष संदर्भ 2009 ते 2019 **प्रा.डॉ.इकबाल खान गफार खान**	9-11
4	महिला आणि लिंग समानता धोरण **डॉ. घन आनंद लक्ष्मीकांत**	12-14
5	नांदेड जिल्ह्यातील लिंग गुणोत्तराचा भौगोलिक अभ्यास **प्रा.डॉ.भीमराव माळगे**	15-17
6	समावेशी शिक्षा के प्रति अध्यापकों व अभिभावकों के दृष्टिकोण का अध्ययन **श्री उमेश सिंह, रजनी दिवाकर**	18-20
7	भारत में चुनाव सुधार **डॉ. सुशीला देवी यादव**	21-23
8	स्कूल शिक्षकों का व्यावसायिक तनाव : एक अवलोकन **रश्मि लुगुन**	24-27
9	आचार्य विनोबा भावे यांच्या दृष्टिकोनातून विज्ञान आणि अध्यात्म **प्रा.डॉ. उद्धव निर्वळ**	28-30
10	वृत्तपत्र : एक प्रभावी प्रसारमाध्यम **प्रा. डॉ. बालाजी गणपतराव भंडारे**	31-33
11	आधूनिक भारताच्या इतिहासातील इंदिरा गांधी यांचे योगदान **प्रा.डॉ. बोचरे जे.एम.**	34-35
12	महादेवी वर्मा के रेखाचित्रों में समाज जीवन और पुरूष- "स्मृति की रेखाएँ" के संदर्भ में **प्रा. डॉ. डमरे मोहन मुंजाभाऊ**	36-39
13	आदिवासी और खेल झारखंड राज्य के विशेष संदर्भ में **डॉ शाहनवाज कुरैशी**	40-43

Impact Factor-8.632(SJIF)
ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

July - 2023

ISSUE No - (CDXX) 420

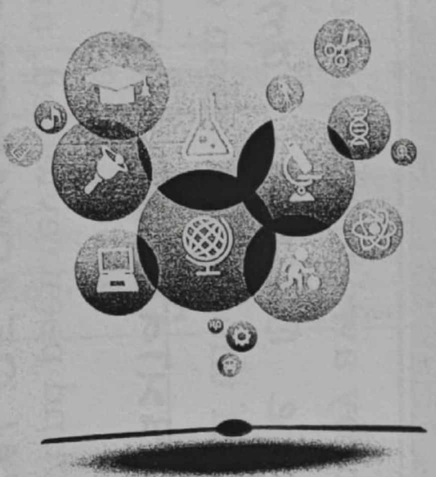

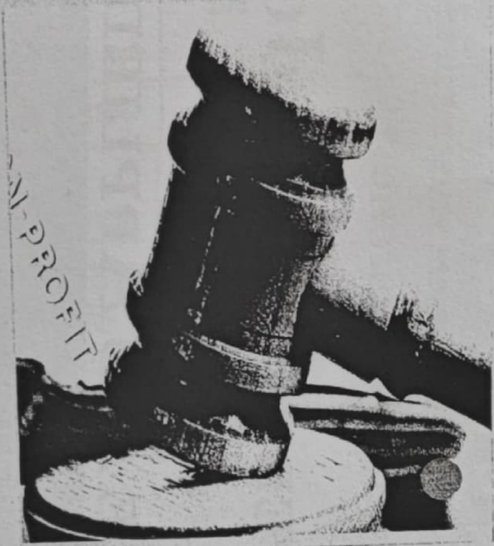

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To :

Aadhar Publications

20	भारतीय संगीत का भविष्य **प्रा. दिपक महादेव जामनिक**	83
21	विद्यार्थ्यांची अध्ययन निष्पत्ती, अभ्यास सवयी आणि समायोजनाच्या दृष्टीने शालेय वातावरणाचे महत्व **डॉ.शालू अ.घोडेस्वार**	85
22	लोकगीत, म्हणी,वाक्प्रचाराची विविधता **डॉ.शरद वाघोळे**	90
23	मसिक पाळी बाबत असणाऱ्या रूढी, प्रथा, परंपराबाबत महिलांच्याा मताचे अध्ययन **डॉ.अस्मिता ढोंबरे**	93
24	राष्ट्रसंत श्री. तुकडोजी महाराज यांचे जागतीक शांतता व विश्व मानव निर्मीतीची संकल्पना, सामुदायिक प्रार्थना एक संशोधनात्मक विचार. **प्राचार्य डॉ. जयंत अजाबराव जवंजाळ**	96
25	भारतीय डायस्पोरिक सामाजिक - सांस्कृतिक जीवन पर रामचरितमानस का प्रभाव **कु. अंकिता पटेल**	100
26	आ.य.पवार यांची विज्ञान कविता **प्रा.डॉ.बालाजी गणपतराव भंडारे**	104
27	सहकारी संस्थाच्या कर्मचाऱ्यांच्या कार्यक्षमता वृध्दीमध्ये धनंजयराव गाडगीळ सहकारी प्रबंध संस्थान व्दारा आयोजित प्रशिक्षण कार्यक्रमाच्या योगदानाचे मुल्यमापन **डॉ. यशवंत वि. हरणे**	108
28	श्रीलाल शुक्ल के उपन्यासों में राजनैतिक व्यंग्य **डॉ.रूपसिंह मुझाल्दा**	115
29	आचार्य विनोबा का शिक्षा मे योगदान **डॉ. अमोल मांडेकर, प्रा . संजयकुमार सिताराम राठोड**	117
30	कृषि उद्यमिता में रोजगार की संभावनाऐं **डॉ.आशा साखी गुप्ता**	120
31	Parenting Styles and Its Effect on Self-Esteem of Adolescentsin Indian context **Dr. Vandana Vijay Fulzele**	123

जनसंपर्काचे एक महत्त्वाचे माध्यम : वृत्तपत्र

प्रा. भंडारे बालाजी गणपतराव
मराठी विभागप्रमुख,
कर्मयोगी तुळशीराम पवार महाविद्यालय,
हडोळती, ता. अहमदपूर, जि. लातूर.
मो. ९८२२९५९४६४
E-mail: basu.bhandari1@gmail.com

२१ वे शतक हे माहिती तंत्रज्ञानाचे, विज्ञानाचे, संगणकाचे व जागतिकीकरणानंतर होवू घातलेल्या एक अतुलनीय अशा व्यवस्थेचे शतक आहे हे वेगळे सांगण्याची आता आवश्यकता नाही. कारण अशा अभिनव युगात आज आपण वास्तव्य करत आहोत, जगत आहोत. अशा या माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात जनसंपर्कांची अनेकविध नवनवीन माध्यमे नावारूपाला येत आहेत तर काही माध्यमांती सुरूवातीपासूनच आपले अस्तित्व अबाधीत ठेवले आहे. त्यापैकीच एक 'वृत्तपत्र' हे जनसंपर्काचे प्रमुख माध्यम होय. संगणकातील अभूतपूर्व क्रांतीमुळे 'वृत्तपत्र' या माध्यमाचे स्वरूपही आमुलाग्र बदललेले दिसून येते. संगणकाचा सर्व क्षेत्रातील सहभाग अनिवार्य झालेला आहे. संगणकाशिवाय आज कुठल्याही क्षेत्राची कल्पनाही करता येत नाही. .यामुळे या युगालाँ जनसंपर्कांचे युग किंवा संगणकाचे युग असेही म्हटले जाते. या संगणकाच्या सहकार्यामुळे वृत्तपत्राचे क्षेत्रही अतिशय व्यापक व विस्तृत झाले आहे. आता अलिकडे ई-वर्तमानपत्र ही संकल्पनाही रुजताना दिसते आहे. ही सारी किमया संगणकाची असल्यामुळे आणि घराघरात इलेक्ट्रॉनिक माध्यमाचा वावर वाढल्यामुळे सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, शैक्षणिक, जागतिक व औद्योगिक या सर्व क्षेत्रात या जनसंपर्काच्या माध्यमाचा प्रभाव वाढलेला दिसून येतो. त्यामुळे जनसंपर्काच्या माध्यमाचा अभ्यास करणे ही काळाची गरज बनली आहे.

जनसंपर्काची आधुनिक माध्यमे :

भारतासारख्या विकसनशील देशातील पुरातन परंपरेतील सत्व जपणा-या तथा आपले अस्तित्व टिकविणा-या व नवनवीन तंत्रज्ञानाला आत्मसात करून नव्या युगाची नवी मांडणी करणा-या आपल्या देशाला हजारो वर्षांची पुरातन संस्कृती लाभली आहे. पुरातन काळातही जनसंपर्काची तत्कालीन प्रचलीत काही अलिखीत माध्यमेही अवगत असलेली दिसून येतात.

प्राचीन काळात जेव्हा भाषा अवगत झाली तेव्हा त्या भाषेत रचना होऊ लागल्या, मनोरंजनासाठी तथा प्रबोधनासाठी लोककला प्रकार निर्माण झाले. हे रचनाप्रकारच त्या-त्या काळात माध्यमाचे काम करू लागले. त्यात प्रामुख्याने कीर्तन, प्रवचन, गाणी, नृत्य, दवंडी, पोवाडे, भारूड त्याचबरोबर चावडीवरील चर्चा यासारख्या प्राचीनतम प्रसारमाध्यमातून जनसंपर्क साधला जावू लागला परंतु जसजसा काळ बदलत गेला तसतसा मानवी जीवनाचा विकास होत गेला. या विकासाबरोबरच जनसंपर्कांच्या माध्यमांचे स्वरूपही बदलू लागले. काळाच्या ओघात कथा, कादंब-या, कविता, गीते, नाटक, त्यांचे उपप्रकार विविध वाद्य, त्याचे ताल, सूर याच्या आधाराने प्रबोधनाची तथा जनसंपर्काची ही परंपरा पुढे सरकली. कालखंडानुसार, गरजेनुसार, व्यक्तिसमुहानुसार ही माध्यमे बदलत गेली. आजच्या या आधुनिक युगात तर प्रसारमाध्यमाच्या क्षेत्रात फार मोठी क्रांती झालेली दिसून येते. कारण जीवनाच्या सर्व क्षेत्रात संगणक या तंत्रज्ञानाचा वावर वाढला आणि त्याचे रूप आमुलाग्र बदलले. संगणकामुळे संपूर्ण जग जवळ आले. संपूर्ण जग आजघडीला एक कुटूंब बनले. म्हणजे वेगवेगळ्या देशात असूनही आपण या तंत्रज्ञानाच्या

वृत्तपत्र : एक प्रभावी माध्यम

प्रा. बालाजी भंडारे
मराठी विभागप्रमुख,
कर्मयोगी तुळशीराम पवार महाविद्यालय, हडोळती
ता. अहमदपूर, जि. लातूर
मो. 9822959464
ई-मेल : basu.bhandari1@gmail.com

एकविसाव्या शतकाची किमया म्हणजे हे शतक माहिती तंत्रज्ञानाचे, विज्ञानाचे, संगणकाचे व जागतिकीकरणानंतर होवू घातलेल्या एक अतुलनीय अशा व्यवस्थेचे शतक आहे हे वेगळे सांगण्याची आता आवश्यकता नाही. जगत आहोत. अशा या माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात जनसंपर्काची अनेकविध नवनवीन माध्यमे नावारूपाला येत आहेत तर काही माध्यमांती सुरूवातीपासूनच आपले अस्तित्व अबाधीत ठेवले आहे. त्यापैकीच एक 'वृत्तपत्र' हे जनसंपर्काचे प्रमुख माध्यम होय. संगणकातील अभूतपूर्व क्रांतीमुळे 'वृत्तपत्र' या माध्यमाचे स्वरूपही आमुलाग्र बदललेले दिसून येते. संगणकाचा सर्व क्षेत्रातील सहभाग अनिवार्य झालेला आहे. संगणकाशिवाय आज कुठल्याही क्षेत्राची कल्पनाही करता येत नाही. यामुळे या युगाला जनसंपर्काचे युग किंवा संगणकाचे युग असेही म्हटले जाते. या संगणकाच्या सहकार्यामुळे वृत्तपत्राचे क्षेत्रही अतिशय व्यापक व विस्तृत झाले आहे. आता अलिकडे ई-वर्तमानपत्र ही संकल्पनाही रुजताना दिसते आहे. ही सारी किमया संगणकाची असल्यामुळे आणि घराघरात इलेक्ट्रॉनिक माध्यमाचा वावर वाढल्यामुळे सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, शैक्षणिक, जागतिक व औद्योगिक या सर्व क्षेत्रात या जनसंपर्काच्या माध्यमाचा प्रभाव वाढलेला दिसून येतो.

ज्ञानेश्वरीतील विश्वबंधुत्वाची संकल्पना

प्रा.डॉ.बालाजी गणपतराव भंडारे,

सहयोगी प्राध्यापक तथा मराठी विभागप्रमुख,

कर्मयोगी तुळशीराम पवार महाविद्यालय,हडोळती.

ता.अहमदपूर जि.लातूर (MS) India 413514.

मो.9822959464

ईमेल:-basu.bhandari1@gmail.com

प्रस्तावना:-

भारतामध्ये विविध कालखंडामध्ये विविध भाषांमध्ये त्या त्या भाषेचे भरण पोषण करण्याच्या उद्देशाने किंवा सर्वसामान्यांच्या कळवळ्यापोटी विविध संत परंपरा निर्माण झालेल्या दिसून येतात.भारतात विविध भाषेतील संत भक्तीची व मानवतेची भाषा बोलताना दिसून येतात. भारतीय संस्कृतीचा आणि पर्यायाने प्रादेशिक संस्कृतीचा संतमत हा एक अपरिहार्य आणि अविभाज्य घटक असलेला दिसून येतो.भारतामध्ये अनेक ठिकाणी द्वैती-अद्वैती,ईश्वरवादी-निरीश्वरवादी असे विविध संप्रदाय काळाच्या ओघात निर्माण झालेले दिसून येतात. पण त्यांनी आपल्या भक्ती विचारात, मानव कल्याणाच्या भूमिकेत एकवाक्यता ठेवलेली दिसून येते. मराठी भाषेमध्ये मराठी संस्कृती आणि मराठी अस्मिता यांना अनेक घटकांनी समृद्ध केले. त्यात संतसाहित्य महत्त्वाचा घटक ठरतो. कारण संतांनी जीवनाचा सखोल अनुभव आपल्या साहित्यातून व्यक्त केला,लोकांची मनं घडविली व आपल्या ग्रंथांमधून लोकांना सदाचाराची शिकवण दिली. एवढ्यापुरतेच त्यांचे कार्य मर्यादित नाही तर त्यांनी आपल्या परंपरेला सकल मानवाच्या,विश्वकल्याणाच्या कार्याशी जोडून घेतले.अनेकविध भक्तीमार्गाच्या माध्यमातून सर्व सामान्यांचे प्रबोधन करण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य केले.त्यात मध्ययुगीन कालखंडातील मराठी संतांचे कार्य तथा योगदान फार मोठे आहे.

मध्ययुगीन कालखंडातील अनेक संतांनी तथा संप्रदायांनी विश्वबंधुत्वाची संकल्पना मांडली दिसून येते. त्यांनी आपले वैश्विक रूप आपल्या ग्रंथांमधून प्रतिपादित केले आहे. मध्ययुगीन कालखंडात संबंध मानव कल्याणाच्या उत्थानासाठी,'जन्मत: सर्वजण एक आहोत व प्रत्येक जीव हा समान आहे, हा जीव सर्व विश्वात व्यापून राहिलेला आहे, कोणत्याही प्राणी मात्रा मध्ये जन्म

विषय : हिवाळी-२०१९ परीक्षेच्या मुल्यांकन/नियमनाबाबत.

महोदय,

ONE DAY INTERDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE ON 'THOUGHTS OF MAHATMA GANDHI : YESTERDAY, TODAY & TOMORROW'

Organized by

Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded

&

Department of History, Economics & Philosophy

KARMAYOGI TULSHIRAM PAWAR MAHAVIDYALAYA, HADOLTI

Tq. Ahmedpur Dist. Latur (M.S.)

NAAC Accredited With 'B' Grade

Saturday 28th October 2023

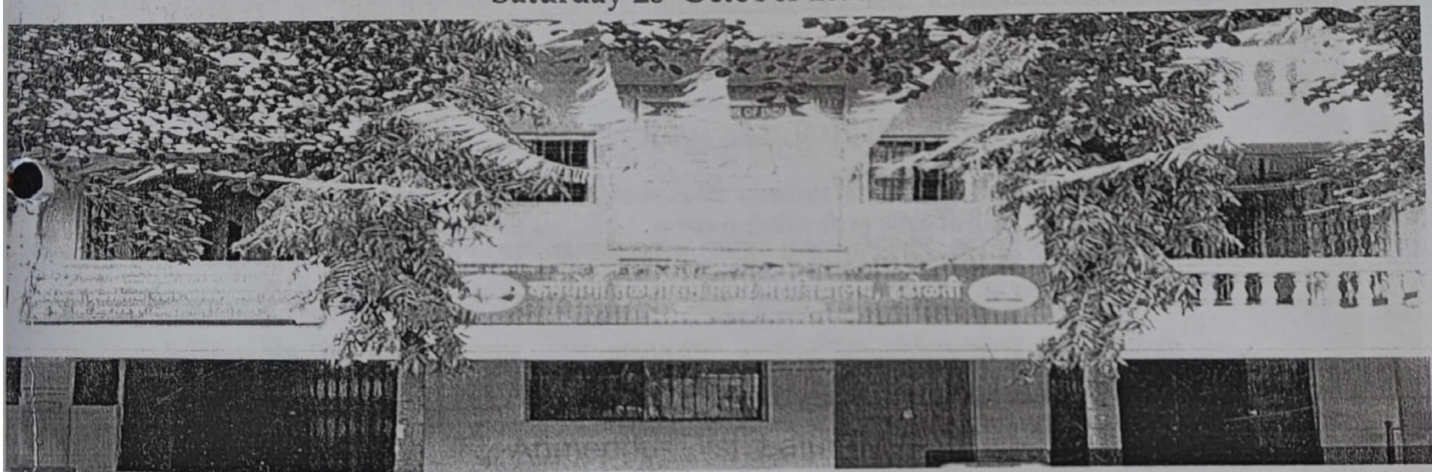

Impact Factor - 7.9 (SRJIF)

उदयगिरी बहुभाषिक इतिहास संशोधन पत्रिका

ISSN - 2583-8423 (Online)
https://udayagiri.aaassher.org

A Bimonthly, Refereed, & Peer Reviewed Journal of History September - October - 2023 (ISSUE No - 04)

Chief Editor
Dr. Anant N. Shinde
Udayagiri Bahubhashik Itihas Sanshodhan Patrika

Executive Editor
Dr. Deepak Bachewar
Principal
Karmayogi Tulshiram Pawar Mahavidyalaya, Hadolti Tq. Ahmedpur Dist. Latur

Editors
Dr. Ramesh Gangthade
Dr. Raosaheb Ingle
Dr. Suvarna Tenkale

Table of Content

Sr. no.	Title of the paper	Page no.
1	महात्मा गांधीची नई तालिम, एक संक्षिप्त विश्लेषण - हारके रागिणी शिवलिंग	823 – 826
2	महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचा परामर्श - प्रा. डॉ. अनिल दिगंबर वाडकर	827 – 833
3	महात्मा गांधी यांचे सत्याग्रहाचे विचार - प्रा. डॉ. विजया साखरे	834 – 840
4	गांधीविचाराची वर्तमानकाळातील प्रासंगिकता - प्रा. डॉ. बालाजी गणपतराव भंडारे	841 – 844
5	खेड्याकडे चला - महात्मा गांधी - प्रा. डॉ. अलका बाबाराव सोमवंशी	845 – 849
6	महात्मा गांधीजींची ग्रामस्वराज्य संकल्पना - प्रा. डॉ. चंदन एम. बावलगावे	850 – 854
7	महात्मा गांधी यांच्या शिक्षण विषयक विचारांची प्रासंगिकता - प्रा. डॉ. व्ही. ए. पवळे आणि प्रा. डॉ. एस. के. लेखणे	855 – 859
8	गांधीजीच्या सत्य व अहिंसेची प्रासंगिकता - डॉ. मुसळे हनुमान	860 – 863
9	महात्मा गांधी यांचे सत्याग्रहासंबंधी विचार - वर्षा भूषण कांबळे	864 – 867
10	महात्मा गांधीजी आणि स्वातंत्र्यसंग्राम - मुंडे सोनाली वामनराव	868 – 873
11	महात्मा गांधीजींची 3H (Head, Hand, Heart) संकल्पना. - आडसुळे आदेश नवनाथ	874 – 879
12	महात्मा गांधीजीं आणि त्याचे स्वदेशी संकल्पना - डॉ. भरत माधवराव मुस्कावाड	880 – 885
13	महात्मा गांधीजींचे महिलाविषयक विचार - प्रा. डॉ. रजनी अनंतराव बोरोळे	886 – 890
14	Mahatma Gandhi's Views on the Indian Economy: A Path to Self-Reliance and Social Justice - Dr. S. B. Shaikh	891 – 893
15	'एकदश व्रत' : गांधीजीची नैतिक जीवन पद्धती - डॉ. शितल येरुळे	894 – 899